

H. Kreševljaković – Derviš Korkut, *Travnik u prošlosti 1464-1878*, Travnik 1961, tür.yer.; M. Udovič, *Travnik u vrijeme vezira (1699-1851)*, Travnik 1973, tür.yer.; K. Papić, *Travnik, grad regija*, Travnik 1975; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafička Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1977, II, 325-426; a.mlf., "Turski nadpisi u Travniku i njegovoj okolini", *POF*, XIV-XV (1964-65), s. 141-187; XVI-XVII (1966-67), s. 213-306; Ayverdi, *Aurupa'da Osmanlı Mimâri Eserleri II*, III, 434-452; Adem Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, Sarajevo 2000, I/2, s. 205-216; M. N. Batinić, "Nekoliko priloga k Bosanskoj crkvenoj povjesti" (Georgiceo), *Starine Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti*, XVII, Zagreb 1885, s. 147; Djoko Mazalić, "Travnik i Toričan, prilog Bosanskoj arhitekturi srednjeg vijeka", *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, III, Sarajevo 1948, s. 145-166; Hamdija Kreševljaković, "Stari Bosanski gradovi", *Naše Starine*, I, Sarajevo 1953, s. 19; a.mlf. – Hamdija Kapidžić, "Podaci o tvrdjavi u Derventi i Travniku iz početka XIX stoljeća", a.e., IV (1957), s. 205-212; A. Bejić, "Podaci za kulturnu povijest vezirskog grada Travnik", a.e., II (1954), s. 151-166; a.mlf., "Bosanski namješnik Mehmed paša Kuvavica i njegove zadužbine u Bosni", *POF*, VI-VII (1956-57), s. 77-114; Zdravko Kajmaković, "Ornamenti na fasadama Sulejmanije Džamije u Travniku", *Naše Starine*, VI (1959), s. 259-264; S. Lozić, "Konzervatorski radovi na starom gradu Travniku", a.e., VIII (1962), s. 175-178; Zdenko Žeravica, "Travnik, Stari Grad", *Arheološki Pregled*, sy. 27, Ljubljana 1986, s. 285; Alexandre Popović, "Travnik", *El²* (Ing.), X, 572-574; K. Pć., "Travnik", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1971, VIII, 359-360.



MACHIEL KIEL

TREBİNYE

Bosna-Hersek'te tarihi bir şehir.

Günümüzde Trebiñje olarak adlandırılan şehir Güney Hersek'te bölgenin en büyük merkezi durumundadır. Trebiñjica nehrinin her iki yakasında deniz seviyesinden 273 m. yükseklikte kurulmuştur. Bizans İmparatoru VII. Konstantinos Porphyrogennetos X. yüzyılın ortalarında buradan Terebun diye söz eder. Aslında bu isim şehrin değil şehrin yer aldığı bölgenin (Župa) adıdır. Bu bölge yüksek ve kıraç dağlarla çevrilmiş olup Trebiñjica nehri ve kolları tarafından şekillendirilmiştir. Bölgenin köylerinde XII. yüzyıldan kalma Kiril (Slav) yazıtlarının saklandığı XIII ve XIV. yüzyıl kilisesi bulunmaktadır. Trebinye bir şehir halinde Karlofça Antlaşması'ndan sonra 1699 yılında Osmanlılar tarafından kurulmuştur; Slav hâkimiyetindeki Ortaçağ süresince önemli bir sınır istihkâmı durumundaydı. Ayrıca bir gümrük merkezi ve önemli bir ticaret mahalli olan Dubrovnik'ten Balkanlar'ın içlerine doğru uzanan ticaret yolunun üzerinde bir geçit yeri idi. Kral Tvrtko'nun idaresi zamanında (1353-

1391) bölge Bosna'ya dahil edildi. XV. yüzyılın ortalarında Dük / Hersek Stefan Vukçić Kosaça, Bosna'dan bağımsız bir idare kurdu (Hersek kesimi) ve Trebinye'nin bulunduğu Župa buraya dahil edildi.

1466'da Trebinye hemen hemen bütün Hersek bölgesiyle birlikte Osmanlılar tarafından ele geçirildi. 873 (1468-69) tarihli Bosna'nın en eski *Osmanlı Tahrir Defteri*'nde burası Trabina adıyla bir nahiyeye merkezi şeklinde geçer. Bağlı köy sayısı yirmi altıdır. Köyler biri müslüman, ikisi yeni müslüman olmuş, on dokuzu hıristiyan yirmi iki timarlı sipahiye aitti. Bu bilgiler İslamiyet'in bölgeye yavaş yavaş yayıldığına işaret eder. 993 (1585) tarihli *Tahrir Defteri*'nde, Nova (Hersek Novi) kazasına tâbi olan Trebina nahiyesinin küçük ve dağınık haldeki köylerinde yaşayan sadece ufak bir müslüman gruptan söz edilir. Bugünkü Trebinye'ye yakın Çiçevo mezraasında yaşayanların yarısından fazlası müslümandı. 1570'lerde bölgede büyük bir inşaa faaliyeti başladı. 1572 yılının başlarında Dubrovnik'ten İstanbul'a seyahat eden Fransız Du Fresne-Canaye, Trebiñjica nehrinden köprü olmadığı için bir sandalla geçmişti. 1574'te ise Pierre Lescalopier, yanı başında kurşunla kaplanmış büyük bir kervansaray bulunan güzel bir köprünün üzerinden geçtiğini bildirir. Bu iki yapı, Hersek sancak beyi iken genç yaşta ölen Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa'nın oğlu Kurt Kasım Bey'in adına 981'de (1573-74) yaptırılmıştır. Halk arasında Arslanağa Köprüsü diye bilinen Sokullu Mehmed Paşa'nın bu köprüsü Vişegrad'daki ile birlikte Balkanlar'ın en güzel Osmanlı eserleri arasında yer alır (bk. ARSLANAĞA KÖPRÜSÜ). Kasım Paşa vakfının Arapça vakfiyesi (Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 737) bir mescid, bir su yolu ve bir taş kaldırımından bahsetmektedir. Mahallî geleneğe göre Trebinye bölgesinde ilk cami, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Police köyünde Trebinye'nin bir şehir olarak ortaya çıktığı yerde inşa edilmiştir. Pek çok müslüman, Hersek'in kıyı kasabalarından Novi, Risan ve Perast'ın 1687'de Venedikliler tarafından ele geçirilmesi üzerine bu bölgeye göç etti.

Trebinye kesimi, 1664'ten hemen önce Girit savaşı sırasında Venedik saldırılarına karşı bir askerî bölge (kapitanlık / kapetanija) haline getirildi. 1687 ve 1699 yıllarında Trebinye bölgesini Venedik güçleri işgal etti ve büyük tahribatta bulundu. Police Camii yıkıldı. Bölgedeki pek çok müslüman Napoli, Floransa ve Cenova'nın köle pazarlarında satılmak üzere götürüldü. Karlofça Antlaşması'ndan (1699) sonra Os-

manlılar, Trebiñjica nehrinin kıyısındaki düzlüklerde çok iyi tedbirler alarak savunmayı güçlendirmeye çalıştılar. Altı tabyalı, 1 kilometreden daha uzun büyük taş duvar inşa ettiler. Banvir diye adlandırılan yeni kale 1706'da tamamlandı. 1715'te içi su ile doldurulan geniş bir hendekle daha da güçlendirildi. Kale 4 hektarlık bir alanı kaplamakta ve 1000 civarında kişiyi barındırmaktaydı. III. Ahmed, 1706'dan itibaren surların içerisinde şekillenmeye başlayan yeni şehirde 1720'de bir cami inşa ettirdi. 1726'da Trebinye kaptanı Osman Paşa Resulbegoviç, Trebinye'de bir medrese, bir okul, bir saat kulesi, seyyahlarla misafirlerin üç gün kalabilecekleri ve yemek yiyebilecekleri bir imaret yanında ikinci bir büyük cami yaptırdı (Mujezinović, III, 357-359). Ardından Trebinye bir kaza merkezi haline getirildi. XVIII ve XIX. yüzyıllarda burada müderrisler ve müftüler yetişti. Bosnalı müslümanların Alhamjido literatürünün en meşhur şairlerinden Muharrem Dizdareviç (ö. 1905) bunların arasındadır.

XVIII. yüzyıl boyunca Trebinye askerî önemini korudu. Temmuz 1795 tarihli bir berat Trebinye kaptanlığının askerî durumunu gösterir (892 asker: 390'ı süvari, kırk yedisi hıristiyan martolos). XIX. yüzyılda kalenin dışında yeni bir çarşıya da içeren bir yerleşim yeri ortaya çıkmaya başladı. 1850'de Fransisken âlimi, keşiş Frano Jukiç, Trebinye nüfusunun hıristiyan, Ortodoks ve müslümanlardan oluşan 3000 kişiye ulaştığını; bir kadı, bir müftü ve bir askerî birliğin bulunduğunu yazar. 1878'den sonra çetin bir müdafaa sonrası bölge Avusturyalılar tarafından işgal edildi ve 1918'e kadar onların elinde kaldı.

1913'te Avusturya ve Macaristan için çıkarılan bir rehber, Trebinye'yi 4600 kişilik nüfusu, bunun yanında 3000 kişilik garnizonuyla renkli bir şehir olarak tasvir eder. Çevresinde çok kaliteli tütün ve şehirde şarap üretimi yapılmaktaydı. Şehre hâkim olan tepelerde Avusturya idaresi çok sayıda sağlam istihkâm yapmıştı. 1918-1941 yılları arasında Trebinye fazla bir gelişme göstermedi. II. Dünya Savaşı'nda ise yıkıma uğramadı. Tito Yugoslavyası yıllarında şehir dört kat büyüyerek bölgesel öneme sahip bir endüstri merkezi haline geldi. Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü ve Dobri-levo Manastırı, Trebiñjica nehri üzerinde yapılan bir baraj gölünün tehdidi altına girince büyük bir taşıma operasyonu gerçekleştirildi. Her iki eser itinalı bir şekilde sökülerek daha yüksek bir yere yeniden kuruldu (büyük köprü 1970-1972 yıllarında

TREBİNYE

3,5 km. batıya). Trebinye 1948'de 5120 kişilik nüfusa sahipken 1961'de 4073'e düştü, 1981'de 17.270'e ve 1991'de 21.870'e yükseldi. Çoğunluğu Sırp olan nüfusun 4228'i müslümandı (% 19). Bosna savaşı esnasında (1992-1995) Sırp milliyetçi güçleri Trebinye'de kontrolü ele geçirdi. Şehrin müslüman nüfusu ve çevredeki köylüler sürüldü, camileri havaya uçuruldu, arazileri parklara veya arsalarla çevrildi. 2004-2005'te Trebinye'nin eski müslüman nüfusunun çoğu evlerine geri döndü. Dışarıdan aldıkları destekle daha önce yapıldığı gibi Üçüncü Ahmed Camii'ni yeniden inşa etmeyi başardılar.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Contarini, *Diario del viaggio da Venezia Constantinopoli di Paolo Contarini che andavo bailo per la Repubblica Veneta alla Porta ottona nel 1580*, Venezia 1856, s. 13-14; Philippe Dufresne-Canaye, *Le voyage de Levant, 1573-Publié et annoté par* (ed. M. H. Hauser), Paris 1897, s. 23-24; Mustafa Busuladžić, "Osman-paşa Resulbegović", *Kalendar Gajret 1939*, Sarajevo 1938, s. 276; Ivan Frano Jukić, *Putopisi i istorisko-etnografski radovi*, Sarajevo 1953, s. 388-389; Hamdija Kreševljaković, *Hanovi i karavansaraji u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1957, s. 54-55; a.mlf., *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1980, s. 137-143; a.mlf. – H. Kapidžić, "Stari Hercegovacki Gradovi", *Nase Štarine*, II, Sarajevo 1954, s. 15-17; Ayverdi, *Aurupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II*, III, 467-471; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafička Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1982, III, 357-363; Mato Njavro – Sulejman Balić, *Herzegovina, Geschichte, Kultur, Kunst*, Zagreb 1985, s. 106-114; M. Gojković, *Stari Kameni Mostori*, Beograd 1989, s. 92-100; Hivzija Hasandedić, *Muslimanska Baština u Istočnoj Hercegovini*, Sarajevo 1990, s. 231-251; Ahmed S. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosne iz 1468/69 godine*, Mostar 2008, s. 151-154; Vladislav Skarić, "Trebinye u XVIII vijeku", *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini*, XLV, Sarajevo 1933, s. 39-70; Aleksandar Solovjev, "Trgovina bosanskim robljem od godine 1661", *Glasnik Zemaljskog Muzeja* (Sarajevo 1946), s. 139-162; S. Ti., "Trebinye", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1971, VIII, 362.



MACHIEL KIEL

TRİNİDAD ve TOBAGO

Güney Amerika'nın kuzeyinde adalardan oluşan ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA**II. TARİH****III. ÜLKEDE İSLÂMİYET**

Karaib denizinin (Antil denizi) güneydoğu ucunda iki büyük ve birkaç küçük adadan meydana gelir. 1962 yılında bağımsızlığına kavuşan ülkenin resmî adı Trinidad ve Tobago Cumhuriyeti (Republic of Trinidad and Tobago), yüzölçümü 5130 km², nüfu-

su 1.300.000 (2007), başşehri Port of Spain (50.000), ikinci önemli şehri San Fernando'dur (61.000).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Ülkeyi teşkil eden iki adanın büyüğü Trinidad 4828 km² yüzölçümüne sahiptir. Ada, kuzey-güney doğrultusunda 80, doğu-batı doğrultusunda 60 km. kadar uzunluktadır. Trinidad'ın 32 km. kuzeydoğusunda güneybatıya doğru uzanan Tobago 301 km²'dir. Yüzey şekillerinin silik olduğu her iki ada aslında Venezuela kıyı dağlarının doğudaki uzantılarından ibarettir. Trinidad adasında Kuzey dağları, Merkez dağları ve Güney dağları adıyla üç dağ sırası yer alır. Kuzey dağları üzerindeki Cerro del Aripo 940 m. ile adanın ve ülkenin en yüksek noktasıdır. Bu dağ sıraları kuzeyde Caroni, güneyde Naparima ovası gibi alçak alanlarla ayrılmıştır. Güney dağları kabaca doğu-batı doğrultulu faylarla parçalanmıştır. Bunlardan Los Bajos fayı çevresinde çamur volkanları bulunmaktadır. Tobago adasının en yüksek yeri 572 metredir.

Ülke kuzeydoğu yönlü alize rüzgârlarının etkisi altındadır. Tropikal savan ikliminin hâkim olduğu adalarda yağış miktarları yer yer 3000 milimetreyi bulur. Trinidad'ın güneyindeki alçak alanlarda ise 1500 milimetreye kadar düşer. Trinidad'da kurak mevsim ocak-nisan, yağışlı mevsim mayıs-aralık arasındadır. Eylül ya da ekim ayı genellikle durağan bir dönemdir. Yıllık ortalama sıcaklık 25°C dolayındadır. Kurak mevsimde gece sıcaklık 20°C'ye kadar iner. Sıcaklıklar nemli mevsimde gün içinde 30°C'yi geçer ve nem oranı da % 90'ı bulur. Tobago tropikal fırtına kuşağının güneyinde yer almakla beraber zaman zaman bu fırtınalardan etkilenir (1963 Flo-ra kasırgası gibi).

Trinidad'ın başlıca akarsuları Ortoire, Caroni ve Guayamare, Tobago'nun Courland'dır. Ülke topraklarının flora ve faunası Karaib denizinin öteki adalarından çok Güney Amerika anakarasına benzerlik gösterir. Yüksek kesimleri kaplayan tropikal yağmur ormanları büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Alçak ve nisbeten kurak olan kesimlerde savanlar, akarsu boylarında yoğun orman toplulukları ve kıyılarda çoğunlukla mangrovlar yer alır. Florasına 2280 kadar çiçekli bitki kayıtlıdır, bunların 215'i bu adalara özgüdür. Faunasında da 100'den fazla memeli hayvana, yetmiş kadar sürüngen ve 400'den fazla kuş türüne rastlanmaktadır. Trinidad ve Tobago'nun korunan doğal alanları yüzölçümünün yak-

laşık % 5'ini meydana getirir. Çok sayıda bitki ve hayvan türüne yaşam alanı olan Nariva (6234 hektar) ve Caroni (5611 hektar) bataklıkları ülkenin önemli sulak alanlarının başındadır. Trinidad mangrovlarının % 60'ını içine alan Caroni bataklığındaki en yaygın bitkiler "rziphora" ve "avicennia" türleridir. Mangrov ormanları Tobago'nun daha çok güneybatısında (özellikle Bon Accord lagünü, Buccoo körfezi) yoğunlaşır.

2002 yılı verilerine göre 1.262.366 olan nüfus 2007 yılında 1.3 milyonu aşmıştır; kilometrekareye 253 kişi düşmektedir. Nüfusun % 75'i şehirlerde, % 25'i kırsal alanlarda yaşamaktadır. Gelişmekte olan birçok ülke gibi burada da şehirlerde yaşayanların çokluğu kırsal kesimdeki ekonomik koşulların uygun olmamasıyla ilgilidir. Halk yerli dili konuşmakla beraber ülkenin resmî dili İngilizce'dir. Fransızca, İspanyolca ve Çince diğer yaygın dillerdir. Ülkede hristiyanların oranı % 53 (Katolikler % 34, Protestanlar % 19), müslümanların oranı % 10 civarındadır. Nüfusun % 37'si çeşitli inançlara sahiptir.

Belli başlı ticaret ürünleri çeltik, kakao, kahve, şeker kamışı ve şekerdir; narenciye ve kurutulmuş hindistan cevizi diğer tarımsal gelir kalemlerini oluşturur. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden beri ülkede kakao plantasyonları kurulmuştur. Kaynaklarda dünyanın en iyi kakaosunun burada yetiştiği belirtilmektedir. Bunların yanında ham petrol ve petrol ürünleri, doğal gaz, kimyasallar ve demir çelik ürünleri, azotlu gübreler başlıca tarım dışı ihrac mallarıdır. Makineler, ulaşım araçları, çeşitli mâmuller, gıda maddeleri ve canlı hayvan başlıca ithalât konusu malları teşkil etmektedir. Trinidad ve Tobago, Karaib topluluğu ve serbest pazarı (CARICOM) üyesidir. Trinidad adasının güneybatı kesiminde yer alan Pitch Lake (Asphalt Lake) dünyanın en önemli doğal asfalt kaynaklarından biridir. Turizm açısından birçok güzelliği barındıran (Port of Spain şehrinin güneyindeki Caroni bataklığında görülen kuş çeşitliliği, Tobago adasının güneybatısındaki geniş kumsallar vb.) Trinidad ve Tobago'da turizm gelirleri yıldan yıla büyük değişim göstermektedir. Bu değişimde doğal afetler etkili olduğu gibi zaman zaman turist gemilerinin rotalarında yapılan değişiklikler de önemli rol oynamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

W. B. Chaitan – V. R. Graterol, "A Gravity Investigation of the Pitch Lake of Trinidad and Tobago", *Transactions of the 2nd Geological Conference of the Geological Society of Trinidad and*